

MANUEL GUERRERO BRULLET

Amb Albert Serra a Kassel

Com mirar, pensar, una pel·lícula que tindrà una durada total de més de cent hores? Probablement, el film més llarg de la història del cinema. Un film que, abans de la seva primera projecció completa durant cinc dies seguits, en els dies finals de la DOCUMENTA (13), s'haurà rodat íntegrament a Kassel, i projectat fragmentàriament durant els cent dies que dura el gran esdeveniment artístic, del 9 de juny al 16 de setembre de 2012... Qui podrà veure aquesta pel·lícula sencera? Existeix l'espectador que pugui resistir més de cent hores seguides de cinema? És una obra que serà contemplada inevitablement de manera fragmentària... Són molts els reptes i els interrogants que planteja aquest projecte utòpic, foll i extraordinari.

The Three Little Pigs —Els tres porquets—, la proposta que Albert Serra presenta a la DOCUMENTA (13), després dels seus dos celebrats films *Honor de cavalleria* (2006) i *El cant dels ocells* (2008), i d'*Història de la meva mort*, que està encara en fase de muntatge, és, sens dubte, el projecte més ambiciós que s'ha plantejat el creador de Banyoles en l'àmbit institucional de l'art. El camí fins a arribar a Kassel forma part d'una trajectòria coherent, intel·ligent i arriscada, i és alhora fruit de l'atzar i de les connexions múltiples que la seva obra singular proposa, del cinema al teatre, de l'art a la vida, de la literatura a la història.

Anant cap a Kassel, recupero algunes de les trobades i converses intenses mantingudes durant els darrers anys amb Albert Serra.

Manuel Guerrero Brullet, assagista i crític d'art, ha estat sotsdirector de l'Arts Santa Mònica (Barcelona) i ha tingut cura de nombroses exposicions. Especialista en avantguardes, col·labora en diverses publicacions

[JULIOL 2011, ARLES]

El 3 de juliol del 2011 viatjava en cotxe cap a Arles amb en Joan Fontcuberta i la seva companya, Sylvie Bussières. Anava a la inauguració de l'exposició «From Here On / À partir de maintenant...», que Joan Fontcuberta comissariava, juntament amb Clément Chéroux, Erik Kessels, Martin Parr i Joachim Schmid. El projecte, amb un equip de comissaris del més alt prestigi internacional, era un encàrrec de François Hébel, director dels Rencontres d'Arles 2011, amb la idea de proposar una exposició-manifest que mostrés el canvi radical, la revolució, que s'està produint en el camp de la fotografia amb el pas de la imatge analògica a la imatge digital, en l'era de la comunicació i d'Internet. L'objectiu del viatge era valorar la possibilitat de portar a Barcelona aquesta estimulante exposició que ofereix un ampli ventall d'artistes que treballen a tot el món en el territori obert del que Joan Fontcuberta ha anomenat la postfotografia, tal com ell mateix reflexiona al seu assaig *La cámara de Pandora: La fotografía después de la fotografía* (2010) o al seu «Manifest postfotogràfic» (*Cultura/s, La Vanguardia*, 11/5/2011).

El mateix dia de la inauguració dels Rencontres d'Arles i de l'exposició «From Here On», el 4 de juliol de 2011, vaig acompanyar en Joan Fontcuberta a un d'aquests dinars més o menys formals que configuren el programa de tot esdeveniment cultural d'una certa entitat. Es tractava del dinar de presentació del Premi LUMA 2011. Instituit per Maja Hoffmann, el LUMA Award 2011 pretenia premiar un creador que destaqués pel seu treball d'investigació i de recerca en el camp de la imatge. Un jurat format per Tom Eccles, Liam Gillick, Hans Ulrich Obrist, Philippe Parreno i Beatrix Ruf havia escollit com a finalistes quinze artistes emergents, o reconeguts per la seva trajectòria, que treballen en l'àmbit de la imatge, de la fotografia, del vídeo o del cinema. Vet aquí que en entrar al magnífic jardí de la casa que acull la Fundació LUMA on es feia el dinar em trobo l'Albert Serra. És ell qui m'explica tot l'afer del premi i em presenta en Hans Ulrich Obrist, que és qui l'ha escollit entre els finalistes. Els quinze seleccionats, tal com recull un llibre editat per a l'ocasió, eren Shadi Habib Allah, Kenneth Anger, Uri Aran, Desire Machine Collective, Sharon Hayes, Aaron Flint Jamison, Helen Marten, Raya Martin, Jonas Mekas, Trevor Paglen, Christodoulos Panayiotou, James Richards, Albert Serra, Rania Stephan i Erik Wysocan. Per bé que la majoria desconeguts pel gran públic, es tractava, sens dubte, d'una selecció de qualitat de creadors de tot el món, de diverses generacions, que anaven des del jove director de cinema filipí Raya Martin (Manila, 1984), que havia presentat al Festival de Canes de 2009 els films *Independencia* (2009) i *Manila* (2009), fins al mític Jonas Mekas (Semeniškiai, Lituània, 1922), director i crític de cinema independent i d'avantguarda, cofundador

de l'Anthology Film Archives de Nova York. En el dinar, més aviat informal, vaig poder parlar amb en Joan Fontcuberta i altres dels comissaris de la seva exposició. Després s'afegí a la taula l'Albert Serra i vam poder comentar la jugada i fer broma plegats durant una bona estona. El fet és que veient, entre d'altres, en Jonas Mekas assegut a la taula dels nominats, tenia la impressió que era difícil que l'Albert Serra guanyés el premi, però no se sap mai...

A última hora del dia, més aviat tard, cap a mitjanit, estava prevista una sessió de xerrades i debats on participava en Serra, i, finalment, se sabia el resultat del guanyador del Premi LUMA 2011. L'Albert em va proposar d'anar-hi però, malauradament, a aquelles hores estava molt cansat, després d'haver passat tot el dia mirant exposicions de fotografia a Arles... Com que ell tornava l'endemà cap a Banyoles en cotxe, i jo també havia de ser a Barcelona, vam quedar que tornariem plegats i que ens trucariem al matí... L'endemà al matí, el 5 de juliol, em trucava l'Albert amb la notícia i la sorpresa que havia guanyat el Premi LUMA 2011, que consistia en una quantitat bastant important d'euros... Com sempre, amb una certa indiferència, l'Albert semblava no donar gaire valor al premi, tot i que no menyspreava l'aportació econòmica... Estava content sobretot perquè era un premi al qual no s'havia presentat, que s'havia trobat una mica per sorpresa...

Durant el camí de tornada vam xerrar una bona estona. L'Albert Serra, mentre conduïa amb destresa, em va estar explicant la vetllada del Premi LUMA i tota la preparació i les vicissituds de la producció de la nova pel·lícula, *Història de la meva mort*, que havia de rodar a Romania i al sud de França, durant el mes de setembre, sobre els mites de Casanova i Dràcula, i que havia de protagonitzar en Vicenç Altió. Un film encara inacabat, en fase de muntatge, quan escric aquestes notes...

Mentre viatjàvem per l'autopista en direcció a Figueres, constatava un parell de fets que m'havien sobtat. De primer, la seguretat i la precisió de l'Albert Serra al volant, de conductor experimentat. Malgrat l'aparença de personatge extravagant, despistat i il·luminat, l'Albert sap molt bé el que vol i sap conduir amb intel·ligència els projectes cap als objectius que desitja, amb una perseverança i una capacitat de treball admirables... En segon lloc, tal com havia vist a Arles, l'Albert es mou com un peix a l'aigua dins dels esdeveniments artístics internacionals. Amb dos films estrenats a Canes, *Honor de cavalleria* i *El cant dels ocells*, i presentats en els festivals més importants del món, l'Albert Serra no solament s'ha situat en l'elit del cinema mundial —ha estat considerat per revistes com *Cahiers du Cinéma* o *Film Comment* com un dels directors més importants de la passada dècada—, sinó que també comença a ser valorat i apreciat en el món de l'art.

[MAIG 2010, BARCELONA]

Del 26 de maig al 27 de juny del 2010 vam organitzar al Balcó d'Arts Santa Mònica una petita exposició dedicada a Albert Serra amb el títol *El cinema en llibertat*. Hi havia bàsicament fotografies de rodatge de Román Yñán, cartells i materials diversos. L'Albert va voler presentar una instal·lació a la terrassa realitzada amb material escenogràfic sobrant que tenia d'una representació teatral a Banyoles: un conjunt d'astes de fusta de diferents alçàries amb banderes catalanes de diferents dimensions. Un bosc de banderes catalanes en un caos organitzat, ben visible des de la Rambla. Una reflexió humorística sobre els símbols de la identitat? Una reivindicació irònica de la identitat catalana, amb tota la seva complexitat i diversitat? Vam col·laborar en l'edició del DVD *Albert Serra: Honor de cavalleria / El cant dels ocells*, editat per Intermedio, i del *Llibre Andergraun*, dedicat a Albert Serra, amb fotografies de Román Yñán, que es van presentar el dia de la inauguració amb una taula rodona memorable en la qual van participar Dídac Aparicio, Pere Gimferrer, Olivier Père, Àngel Quintana i Esteve Riambau. La seva dedicació i implicació en la preparació de l'exposició va ser total. Tenia un interès molt gran, també, per supervisar l'edició en DVD dels seus films i per donar a conèixer el llibre que l'acompanyava, *Honor de cavalleria: Plano a plano*, que s'havia traduït de l'edició francesa de Capricci, del 2009. Sens dubte, amb la voluntat de fixar i preservar amb rigor la pròpia obra, i alhora de divulgar-la en les millors condicions. Una reflexió exemplar i honesta, molt completa i detallada, sobre el film i sobre la seva idea de cinema. Imprescindible per conèixer la seva obra. En aquells moments, l'Albert no deixava de participar en la promoció internacional de les seves pel·lícules i, alhora, s'endinsava en noves experiències creatives. Estrenava, dirigia i interpretava la seva primera obra teatral, *Pulgasari*, al Teatre Lliure. També preparava el que era la seva primera col·laboració amb un museu: l'encàrrec de Chus Martínez per a l'exposició *Esteu a punt per a la televisió?*, que s'havia d'inaugurar al MACBA a finals de 2010. L'Albert va rodar dins del MACBA la sèrie *Els noms de Crist* amb el seu equip de col·laboradors habituals. Es tractava d'un experiment que era una recreació personal de les sèries televisives amb la idea de projectar-la no a la televisió sinó al museu, en el marc de l'exposició. El resultat no va ser del tot satisfactori, però, sens dubte, l'experiència va ser decisiva per plantejar un projecte més ambiciós en tots els sentits, amb més coneixement i previsió, com el de la DOCUMENTA (13) de Kassel.

Així mateix, l'Albert Serra, que havia participat en el projecte *Cinergies* del CCCB, amb una conversa amb el director argentí Lisandro Alonso, havia rodat, el setembre del 2009, amb el seu equip, un film a la Manxa, que havia de formar part del projecte de correspondències filmiques, dirigit per Jordi Balló, que s'acabaria

presentant el 2011, amb el títol de *Totes les cartes*, a Mèxic, Barcelona i Madrid. El març de 2011, Albert Serra acabava el muntatge del seu film, que, amb el títol *El Senyor ha fet en mi meravelles*, era la seva contribució filmica al diàleg amb Lisandro Alonso. Al text «LA/AS, pensée sauvage et minimalisme grandiose», inclòs al catàleg de l'edició en DVD de l'exposició *Totes les cartes: Correspondències filmiques*, editat pel CCCB i Intermedio el 2011, Olivier Père escriu: «Albert Serra, dans sa lettre à Lisandro Alonso, fait le contraire. Il nous dit d'où il vient, et avec qui. Ce long film (145 minutes) qui n'a rien d'une lettre (ce serait plutôt un journal) s'intitule *Le Seigneur a fait pour moi des merveilles*. C'est davantage un retour aux sources qu'une promesse de cinéma ou de nouvelles d'un projet futur. En deux films, *Honor de cavalleria* (2006) et *El cant dels ocells* (2008), Albert Serra s'est imposé comme la plus belle apparition cinématographique des années 2000. La plus belle car totalement anarchique, impertinente, enthousiasmante, inattendue. À la fois iconoclaste et admiratif de ses maîtres, le Catalan Serra réinvente, par la seule force de son inspiration et de sa détermination, non pas une nouvelle façon de faire des films, mais la plus ancienne, la plus juste, la plus libre. Celle des pionniers et des rêveurs.» Père defineix el cinema de Serra com un minimalisme grandios: «J'ai souvent utilisé un oxymoron qui définit à la perfection le cinéma d'Albert Serra: un minimalisme grandiose.» I considera *El Senyor ha fet en mi meravelles* una mena de *road movie*: «C'est un *road movie*, sorte de journal filmé entre documentaire, essai et tentative de mettre en scène sa troupe d'acteurs et de techniciens (une bande d'excentriques catalans qui passent beaucoup de temps ensemble, en participant aux films de Serra puis en l'accompagnant dans les festivals).» Père ens recorda com en els monòlegs i diàlegs informals del film apareixen alguns dels mites personals de Serra, com Fassbinder: «Fassbinder (Serra se met en scène comme cinéaste à l'intérieur du film, qui raconte la vie d'une troupe de cinéma et un tournage improbable à la manière de *Prenez garde à la sainte putain*).»

[ABRIL-AGOST 2012, BARCELONA]

L'abril del 2012, amb una certa discreció —atès que encara no s'havia fet pública la seva participació a la DOCUMENTA—, l'Albert ens va venir a veure a Arts Santa Mònica per explicar-nos el projecte que estava preparant per a Kassel i mirar de cercar possibles institucions col·laboradores. El Ministerio de Cultura havia rebaixat considerablement el seu ajut, i la producció del projecte de Kassel, que comptava, a més de la DOCUMENTA, amb el suport de l'Institut Ramon Llull, tal com estava concebut originalment, no era viable. Calia rebaixar plantejaments. Malaurada-

ment, a causa de les retallades, no teníem gens de marge per col·laborar econòmicament en el projecte, però volíem estudiar la possibilitat de presentar-lo a Barcelona. Chus Martínez, que ja l'havia convidat al MACBA, ara, com a cap de projectes de la DOCUMENTA, i mà dreta de la directora artística Carolyn Christov-Bakargiev, havia proposat a Albert Serra de participar en la DOCUMENTA (13) i de presentar-hi un projecte específic.

El document amb el projecte per escrit, datat el 9/10/2011, que es reproduïx al catàleg de la DOCUMENTA (13) permet de conèixer amb detall el projecte original de *The Three Little Pigs* proposat per Albert Serra. Es tractava de rodar al llarg dels cent dies de durada de la DOCUMENTA, del 9 de juny al 16 de setembre de 2012, un llarg film que seria una adaptació literal i completa, amb actors i amb ambientació històrica, de dos texts: les *Converses amb Goethe* de Johann Peter Eckermann i *Les converses privades de Hitler*, conegudes en anglès com les *Hitler's Table Talks 1941-1944*, publicades per primera vegada el 1953. Un tercer llibre, una selecció d'entrevistes amb el cineasta alemany Rainer Werner Fassbinder, serviria de suport i contrapunt als altres dos. Les parts dels dos primers llibres es rodarien en alemany, mentre que la part dedicada a Fassbinder es rodaria en català i en alguns moments en alemany. Com que el volum de text per adaptar és considerable, estava previst que la durada total de l'obra filmogràfica seria d'unes 200 hores. Des del primer dia es mostraria diàriament al cinema el material rodat els dies anteriors amb una durada d'entre una hora i mitja i dues hores. Amb una diferència d'uns tres dies des del rodatge fins a la projecció, a causa del necessari procés de muntatge i de postproducció digital de la imatge i del so. En els darrers dies de la DOCUMENTA (13) es projectaria la totalitat del material rodat i muntat durant els cent dies en una sessió de diversos dies sense interrupció. És interessant de reproduir la reflexió final d'Albert Serra: «This final version is the only one which can be considered as the artistic work. Due to its great length, the screening of the work will start four days before the closing of DOCUMENTA, twenty-four hours a day in Gloria cinema and will continue five days longer than the exhibition. Symbolically, these five days represent two contradictory wishes: the unseasonable wish to go beyond the boundaries of the exhibition which cannot include in its limits the force of this work, and the nostalgic wish of physically staying forever, like so many others works in the past, in the small town of Kassel.»

De la mateixa manera que Albert Serra es planteja de traspasar els límits de l'espai expositiu, el seu projecte desborda els límits establerts entre cinema i art, i desafia totalment els límits del temps habitual de duració de les experiències cinematogràfiques i de contemplació artística més extremes.

Abans de marxar cap a Kassel a començar el rodatge, en una trobada, a finals de maig, l'Albert em sintetitzava la situació del projecte. Les proves que havia fet a Berlín amb alguns actors alemanys de la Schaubühne i de la Volksbühne no l'havien convençut. Tampoc no hi havia gaires diners per pagar als actors. Havia pactat amb la direcció de la DOCUMENTA que treballaria amb actors no professionals i que faria proves amb treballadors o col·laboradors de la pròpia DOCUMENTA que es volguessin implicar en el projecte. Les localitzacions exteriors i interiors ja estaven decidides dins de Kassel i als voltants de la ciutat. Atesa la rebaixa del pressupost de producció, havia de renunciar a rodar durant els cent dies de l'esdeveniment. Tenia previst de rodar des de la primera setmana de juny fins al 19 de juliol, i, després, tornar a rodar durant uns deu dies a l'agost. La previsió era de reduir les 200 hores previstes a unes 120 hores reals de film. Sense renunciar a la qualitat ni a l'ambició del projecte, seguia sent un projecte utòpic, un veritable *work in progress* que excedia la mateixa DOCUMENTA.

D'altra banda, l'Albert em comenta que havia aconseguit d'introduir, després de convèncer Carolyn Christov-Bakargiev i Chus Martínez, la projecció dels films realitzats durant els anys seixanta per Salvador Dalí, un dels seus mites personals, dins de la programació general de la DOCUMENTA. Cada dimarts, durant unes setmanes, ell mateix faria la presentació de les projeccions al cinema Gloria. Estava especialment orgullós del breu text d'introducció al cinema de Dalí que havia escrit per al programa. També em va dir que havia estat llegint uns diaris en anglès de l'artista Tracey Emin que li havien interessat molt i que volia provar d'escriure un diari sobre l'experiència de Kassel que estaria bé que pogués aparèixer durant el temps de la DOCUMENTA. La idea em va semblar esplèndida. L'Albert em va enviar el text sobre Dalí, que realment està molt bé, i vaig exposar la proposta al consell assessor del suplement *Cultura/s* de *La Vanguardia*. El text de Dalí no semblava interessar especialment, però la proposta de publicar un diari de Kassel va ser aprovada amb entusiasme. El 20 de juny de 2012, amb el títol genèric de «Cròniques des de Kassel», apareixia el primer article de la sèrie: «Entre el somni i la història», signat per Albert Serra. Amb astúcia, en Serra va incloure el seu text sobre Dalí en una de les «Cròniques des de Kassel»: «Per fi, Salvador Dalí!» (4/7/2012). Fins al moment d'escriure aquest text, han aparegut onze articles ben interessants, reflexius, sorprenents i, sovint, provocadors. Cal destacar el dedicat a «Representar Hitler» (27/6/2012), on reflexiona sobre la manera de mostrar Hitler, sense caure en el lloc comú, la caricatura o el grotesc, des d'una posició personal distanciada, per exemple, de la de Syberberg o Sokurov: «No m'hauria atrevit mai a fer una pel·lícula sobre Hitler si no tingués un punt de partida textual, verídica a més, un

document històric. I si no puc representar Hitler tal com era, sí que el puc somiar. El meu Hitler és deliberadament fantàstic, però creat exclusivament a partir de dades». O «Fassbinder» (11/7/2012), on fa explícites les seves pròpies contradiccions, en una impostura habitual en ell: «Després d'unes setmanes a Kassel, ni jo mateix no acabo d'entendre què fa el nom de Fassbinder barrejat amb la pel·lícula que estic realitzant. Sens dubte, és la part més delicada, per no dir la més feble, de tot el projecte; no li feia cap falta, no m'interessa i probablement quedarà malament. Demà és, suposadament, el dia que he de començar a treballar aquesta part i no tinc cap idea clara. Ni vull tenir-la. Simplement no respecto a Fassbinder, no m'atreu, ni el considero important.» Especialment provocativa és la diatriba contra els actors professionals perpetrada a «Els actors» (8/8/2012). Es nota que els articles estan escrits en calent, i això justament és el que els dona una entitat especial. L'estil, ben personal, a voltes altiu i sovint paradoxal, avança entre la simplicitat d'algunes declaracions i la complexitat de moltes de les reflexions. Hi apareixen els dubtes, les vacil·lacions, les inquietuds, les intuïcions que el propi projecte genera. A l'article «Consideracions teòriques» (25/7/2012), Serra escriu: «Els fets ja no existeixen avui sense el seu comentari i, per tant, només el jo explosiu és capaç de tornar a assolir l'objectivitat, però no de la manera romàntica, més aviat d'una estranya manera utòpica i científica alhora. Les conseqüències estètiques que es deriven d'aquest fet són complexes i encara una mica confuses. De fet, em sembla que aquest tema s'erigeix com un fet central en el darrer art contemporani i a la DOCUMENTA hi he vist algunes obres (fallides) d'artistes que han pres consciència d'això. La meua proposta va en aquesta direcció: una obra megalòmana però sense objecte físic (120 hores de temps), més aviat un gest a l'aire, una afirmació ingènua..., una resposta meravellosa. A què? Aquí falta la pregunta.» Sens dubte, com a reflexions del propi autor a l'entorn del projecte, caldrà tenir-les en compte a l'hora de pensar aquesta obra ben especial que és, serà, *Els tres porquets*.

[JULIOL 2012, KASSEL]

Davant la impossibilitat d'assistir a la projecció final completa d'*Els tres porquets*, l'opció més raonable, per poder conèixer *in situ* el projecte, és la d'anar a Kassel, visitar la DOCUMENTA, trobar-se amb l'Albert Serra i poder assistir al rodatge d'algunes seqüències i a alguna de les projeccions diàries de fragments del film.

El divendres 6 de juliol de 2012, juntament amb en Vicenç Altaïó i l'Ariadna Mas, agafem l'avió cap a Frankfurt i, tot seguit, anem en tren fins a Kassel. Teníem cita amb l'Albert Serra i tot el seu equip en un restaurant tailandès, Ban Thai, cap

a dos quarts de deu de la nit, una vegada acabada la sessió de rodatge. Arribem al restaurant a l'hora convinguda; hi havia la taula reservada, però encara no havia arribat ningú. Després d'uns quants minuts d'espera a la barra, comença a arribar part de la *troupe*. El primer a aparèixer és, oh sorpresa!, en Jordi Mitjà, l'artista i amic de Figueres. En Jordi Mitjà ens explica que està col·laborant amb l'Albert i que està enregistrant imatges per a un *making of* del film. Com tots els altres membres de l'equip, està tremendament fatigat després de molts dies de rodatge intens amb jornades de més de deu hores de treball. En Jordi, i l'Ariadna Ribas i l'Àngel Martín, muntadors, que en Vicenç coneix del rodatge i el muntatge del film de Casanova, ens anuncien que, després del sopar, hi haurà festa al bar que han llogat, on es rodien les seqüències dedicades a Fassbinder... L'Albert em truca i em diu que estan en camí, que han anat a buscar begudes per a la festa de la nit... Arriben en Lluís Carbó i en Lluís Serrat, el Quixot i Sanxo, els actors fetitxe que també són a Kassel... Cap a les onze, quan ja hem començat a sopar, arriba l'Albert amb la Montse Triola... No caben a la taula on estem asseguts, som més de vint, i s'asseuen a la taula del davant, mentre ens saludem i intercanviem unes primeres paraules... Gran ambient de companyonia i festa... L'equip està content perquè demà al matí, després de molts dies de rodatge seguit, hi haurà descans... Cap a la una de la nit anem al local de copes que han llogat. És en un primer pis, al costat de l'estació central on es fan les projeccions. El local, que fa anys que està tancat, es deia Ekstase-Bar. La decoració *pop*, on domina el vermell, és una barreja d'elements d'estètica oriental, eròtica i *kitsch*... L'Albert m'explica que han afegit algun element decoratiu al local per acabar de donar l'ambient desitjat i evitar que fos massa decadent. Perfecte per rodar les seqüències dedicades a Fassbinder... L'Àngel fa de discjòquei amb un ordinador... Els mateixos membres de l'equip porten el bar, entren a la cuina i dintre de la barra, on serveixen cerveses, combinats i, fins i tot, cava... Arriba força gent jove, convidada, o no, a la festa... Tot és gratuït... L'Albert obre una ampolla de cava i ens asseiem a xerrar sobre el projecte mentre la petita pista de ball bull i el local es comença a omplir... Em presenten un noi jove alemany que em diuen que és el que fa de Hitler... Com tots els actors que participen en la pel·lícula, no és un professional del cinema o del teatre, és crític i historiador de l'art, treballa a la DOCUMENTA... L'Albert m'explica el ritme salvatge del projecte. L'equip està dispers en cinc apartaments, repartits per Kassel, cedits per l'organització. Es mouen en tres cotxes que van dels apartaments als llocs de rodatge. Cada dia, mentre un equip treballa en el rodatge, hi ha dos equips reduïts, en dos dels apartaments, que simultàniament fan el muntatge de les escenes rodades els dies anteriors.

L'Albert amb una fotografia vintage de l'Ekstase Bar. Foto: Jordi Mitjà

Cartell a l'entrada de l'Ekstase. La localització perfecta per rodar a Fassbinder, que va ser un punt de trobada per l'equip i la millor sala de festes d'aquella documenta. Foto: Jordi Mitjà

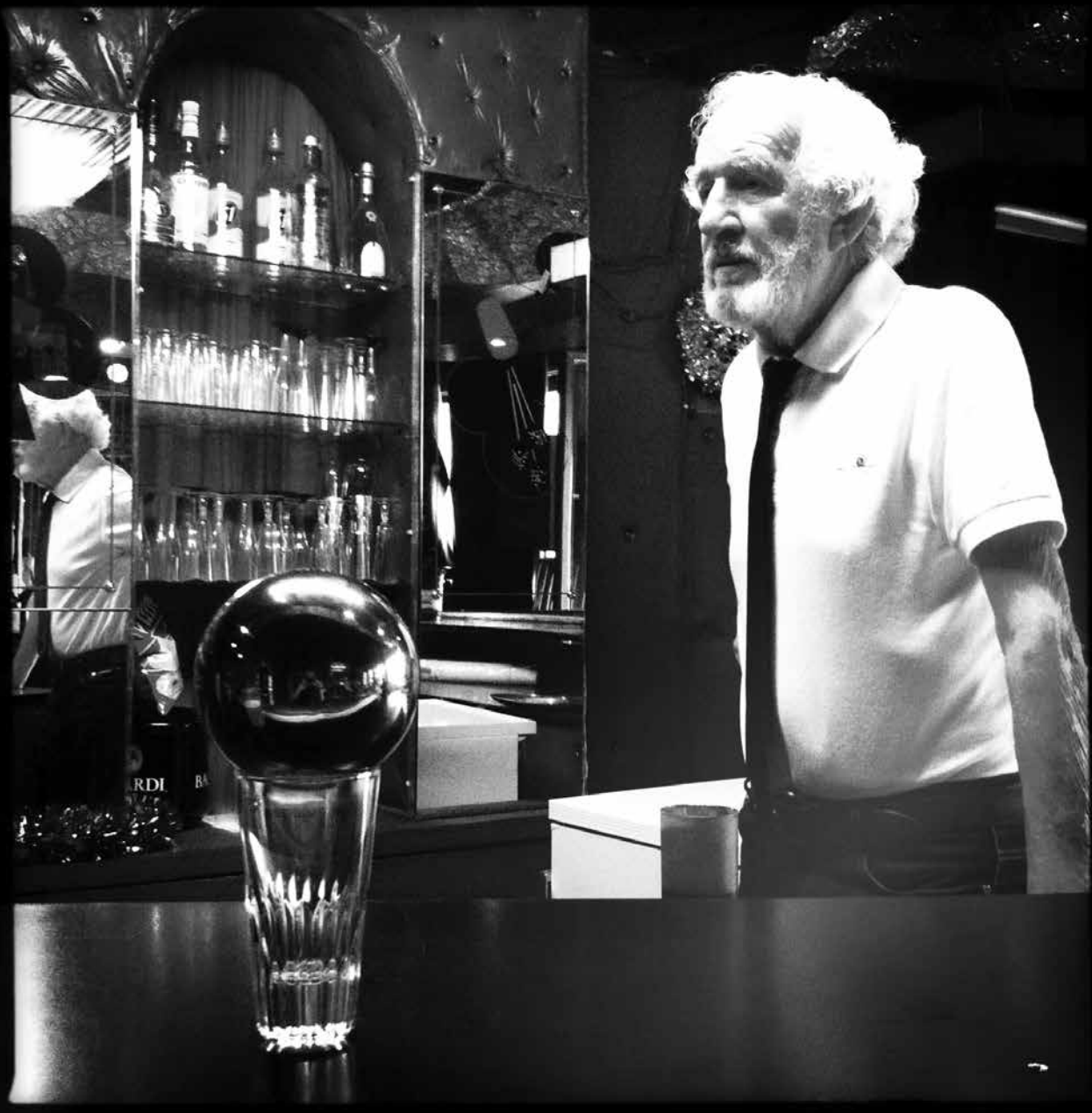
En Lluís Carbó jugant amb un dels lluminosos del Ekstase. Foto: Jordi Mitjà

Un Lluís Serrat seriós en el paper de Fassbinder. Foto: Jordi Mitjà

Els dos personatges icònics de l'Albert Serra a l'Ekstase. Foto: Jordi Mitjà

Un Lluís Carbó grandios dins la barra de l'Ekstase. Foto: Jordi Mitjà

El material muntat, gairebé en calent, es projecta cada dia, en dues sessions, una al matí i una altra a la tarda, al cinema Bali, situat a la Hauptbahnhof, una de les seus de l'exposició... Cap a les tres, la festa es va esllanguint i comença a marxar la gent... A poc a poc es va reduint el personal fins a quedar el que és l'equip de l'Albert i alguns altres convidats... L'ambient és més relaxat i alhora més festiu... A la pista de ball es destaca una jove ballarina morena eslovena que no deixa de moure's amb moviments radicals... Em diuen que forma part d'una companyia de dansa que actua cada dia en la programació de la DOCUMENTA... Resulta que és una de les ballarines que participa en el projecte de Tino Sehgal... Cap a les sis de la matinada, els que hi quedem anem a dormir... Quina arribada a Kassel!

L'endemà al matí, el 7 de juliol, anem a visitar el Fridericianum, la seu central de la DOCUMENTA. Tres belles petites escultures de Juli González, situades en una paret de la primera sala, en el mateix lloc on havien estat exposades el 1959, testimonien el compromís de la DOCUMENTA amb la memòria i la història. Innombrables artistes i obres interessants, i sorpreses agradables i colpidores, com les ceràmiques d'Antoni Cumella o els autoretrats de Lee Miller banyant-se, el 1945, a la banyera de l'apartament de Hitler a Munic... Un dels acolorits mapes del món en tapís teixits a l'Afganistan d'Alighiero Boetti i la memòria de la seva presència a Kabul esdevenen la metàfora del diàleg entre cultures i de la reflexió sobre l'art, la política i la història que planteja la DOCUMENTA (13), expandida en molts dels cent textos d'autors de referència editats individualment en petits llibrets, i alhora reunits en l'anomenat *The Book of Books*, que componen el cos teòric plantejat per Carolyn Christov-Bakargiev. A la DOCUMENTA hi ha magnífiques peces i instal·lacions d'autors coneguts, com Tacita Dean o William Kentridge, o menys coneguts, com Kader Attia o Cevdet Erek, entre molts d'altres; però es troben a faltar en el discurs general, a diferència d'altres edicions, idees fortes, tesis clares, objectius concrets. Hi ha més interrogants que certituds...

A primera hora de la tarda, la Montse Triola, que s'encarrega de la producció, ens passa a recollir en cotxe per portar-nos als afores de Kassel, on hi ha el rodatge de les seqüències de Goethe... Primer ens porta a veure el decorat de l'interior d'una casa que han instal·lat enmig d'un prat, però que encara no han pogut fer servir. És una zona de molt de vent i el decorat cauria si deixaven anar els tensors, ens diu... Inevitablement, fa pensar en el conte dels tres porquets... Una imatge que em recorda una fotografia de Diane Arbus amb un decorat de Hollywood aïllat enmig d'un turó... Arribem a un bell jardí que envolta un palau rococó del 1761, a l'Schlosspark Wilhelmsthal, al poble de Calden... Trobem l'equip rodant enmig del bosc, sempre amb llum natural i so directe... Hi ha l'Albert Serra, amb dos opera-

dors de càmera, en Miquel Barceló i l'Artur Tort; un tècnic de so, que porta el micro que enregistra el so directe, en Guillermo Castrodeza; un assistent que porta la plaqueta, en Ramon Balcells; el director artístic, en Sebastian Vogler; la Rosa Tharrats, que s'encarrega del vestuari; la Marta de los Ríos, que té cura del maquillatge i la perruqueria... L'actor que fa de Goethe es diu Harald Kimpel. És un reconegut historiador de l'art que ha escrit diversos llibres sobre la història de la DOCUMENTA i que ha acceptat de participar en el projecte. Realment, vestit d'època i maquillat, dona força bé la imatge d'un Goethe madur... El sistema de treball és curiós. Com que és impossible que els actors, que no són professionals, memoritzin tot el text, l'Albert se serveix d'una lectora, o lector, que, a una certa distància de les càmeres i de l'actor, llegeix en alemany, davant d'un micròfon, el text del fragment escollit per a la seqüència. L'actor escolta la veu de la lectora, mitjançant un petit auricular que té amagat a l'orella, i va repetint pausadament el text en alemany que li arriba. La jove lectora d'aquest dia es diu Tomke Braun i és assistent a la DOCUMENTA. Per bé que els primers dies de rodatge sembla que va costar d'ajustar el sistema de treball, el cert és que aquest sistema enginyós i simple funciona sense gaire problemes tècnics i amb força eficàcia pel que fa al ritme del rodatge. La lectora té el llibre de les *Converses amb Goethe* d'Eckermann en l'edició alemanya i l'Albert li assenyala el fragment escollit tot mirant la versió espanyola, a cura de Rosa Sala Rose, publicada a Acantilado, que és la que fa servir per treballar. Del text se n'han eliminat les parts d'Eckermann i es diuen només les que corresponen a les intervencions de Goethe. De manera que es tracta més de filmar un monòleg que no pas un diàleg o una conversa. En la selecció dels fragments, l'Albert no segueix un ordre cronològic, i per a cada fragment escull un indret determinat on rodar. De cada fragment es fa una seqüència que es roda una sola vegada amb dues càmeres. La duració de la seqüència ve donada simplement per la llargada del text. Hi ha fragments d'unes poques línies i fragments de diverses pàgines d'extensió que es converteixen en seqüències de deu o quinze minuts, sovint d'un sol pla... Les dues càmeres estan fixes, normalment amb un pla general l'una, i l'altra amb un pla mitjà o curt. L'actor, sempre estàtic, dret, assegut o recolzat en algun element, i sovint amb algun objecte entre les mans, es mou lentament, d'una manera natural, mentre diu el text o mira, si s'escau, un acompanyant... A diferència del que és habitual en els rodatges dels films d'Albert Serra, on totes les seqüències es roden moltes vegades, en aquest cas només es roda una vegada, a menys que hi hagi alguna equivocació o algun problema tècnic que obligui a repetir el rodatge. Les indicacions a l'actor són mínimes, normalment sobre la posició del cos i a voltes sobre el to de la veu o el ritme de la dicció. Com que l'Albert no sap alemany, va seguint el text a partir de la traducció i, és clar, no dona pautes concretes sobre l'entonació o el contingut detallat del text...

La Rosa Tharrats en un descans del rodatge. Foto: Jordi Mitjà

Pel que fa a la posició de les càmeres, normalment fa una proposta als operadors que aquests comenten, o fan ells mateixos una proposta que ell aprova. De tant en tant, l'Albert mira pel visor de la càmera, però normalment es refia del criteri dels operadors... L'Albert demana a en Vicenç Altaïó i l'Ariadna Mas si volen sortir en alguna seqüència i, davant la resposta afirmativa, es vesteixen i es maquillen... En un parell de seqüències, en Vicenç acompanya calladament en Harald Kimpel, que fa de Goethe, tot seguint el seu monòleg des d'una mirada còmplice... Quan es fa fosc, s'acaba el rodatge. Tot parlant amb en Harald li demano si se sent còmode fent de Goethe i em contesta positivament. Però quan li pregunto si faria de Hitler em diu que no podria, que seria incapaç de repetir les coses que deia Hitler... Al llarg de la tarda hem pogut seguir el rodatge en vuit o nou indrets diferents del parc. Es deuen haver rodat deu, onze o dotze seqüències, potser corresponents a quaranta o cinquanta minuts de pel·lícula... Quan li demano a l'Albert si té algun referent cinematogràfic concret que li interessi com a model per al Goethe, només m'esmenta de passada Jean-Marie Straub...

Naturalment, teníem molta curiositat per veure una projecció de material ja editat. L'endemà, el diumenge 8 de juliol, vam anar a la Hauptbahnhof. Després de veure algunes obres, i seguir una instal·lació sonora ben suggeridora de Janet Cardiff i George Bures Miller, entrem al Bali Kino, el cinema on es fan les projeccions d'*Els tres porquets*. Al programa diari de la DOCUMENTA es presenta la projecció com una *performance*. En una gran pantalla es projecta cada dia, en sessions de matí, de 10.30 a 12.30 h, i tarda, de 17.30 a 19.30 h, material nou del *work in progress*. Unes vint-i-cinc persones entren al cinema. La imatge és suggeridora i de bona qualitat. En un pla fix, el cos de l'actor, d'unes dimensions importants, al centre de la imatge, enmig d'un paisatge atractiu i una llum de capvespre. L'actor va dient el text d'un fragment de les *Converses amb Goethe* d'Eckermann en alemany. És una composició que recorda més un paisatge clàssic que no un paisatge romàntic. De primer es passen unes imatges de Goethe, només encapçalades amb un titular amb la data del fragment escollit; l'actor que fa de Goethe és diferent del que havíem vist al rodatge. Aquest Goethe és interpretat per un noi més jove i gras. No té una veu tan modulada i projectada com la de Harald Kimpel. Després em sorprenen uns altres fragments amb un Goethe interpretat per una noia, d'aspecte masculí. Ho fa prou bé, però és una mica desconcertant. Com que no hi ha acció i el text és tot en alemany sense subtítols (era impossible fer-los amb el pressupost de què disposen, m'asseguren), alguns dels espectadors de la sala van desfilant. Ara n'entra un i en surt un altre. Cosa prou habitual en les projeccions de la DOCUMENTA. Els fragments dedicats a Hitler em semblen molt efectius. L'actor que simula un Hitler jove ho fa francament bé, amb molta naturalitat i un ritme pausat.

En Clemens Alban interpretant a Hitler. Foto: Jordi Mitja

L'Artur Tort reposant. Foto: Jordi Mitjà

Dins d'un interior domèstic, amb una il·luminació tènue, assegut en un sofà, o en una cadira davant d'una taula, diu el text amb força intenció mentre menja o pensa, d'una manera no forçada. És un Hitler malenconiós i taciturn. Els plans dedicats a Goethe i Hitler es van alternant, d'una manera aparentment atzarosa, amb durades diferents. No hi ha cap fragment de Goethe interpretat per Harald Kimpel. Tampoc no veig cap fragment dedicat a Fassbinder. Tot i el ritme lent, habitual en el cinema de Serra, i uns canvis subtils de plans, el contrapunt entre Goethe i Hitler permet copsar una dialèctica visual i intel·lectual ben interessant. Les transicions d'un pla a un altre són lentes i acostumen a fer-se després d'un llarg temps de silenci. En algunes escenes Hitler apareix acompanyat d'una dona, una possible Eva Braun, interpretada per la Montse Triola... També hi ha alguns plans de Hitler en els quals s'introdueix música clàssica... No cal dir que ha de variar molt l'actitud de l'espectador alemany, o coneixedor de l'alemany, que pot seguir les paraules i el discurs dels personatges, respecte als espectadors que desconeixem la llengua alemanya.

Al vespre, tot sopant, parlo amb l'Albert dels fragments vistos al cine que m'han sobtat per la seva qualitat i potència visual. Li comento que prefereixo en Harald Kimpel, que havíem vist al rodatge, als altres actors que he vist al cine fent de Goethe. L'Albert també prefereix en Harald, però no li desagraden els altres actors. Sembla interessat en la idea d'un Goethe múltiple, plural, encarnat per diverses persones. També li agrada el Goethe femení. Tot contribueix a evitar la mitificació dels personatges, la mitificació de l'actor. Li esmento la meva sorpresa molt positiva amb els fragments vistos de Hitler, tots interpretats pel mateix actor. Em diu, l'Albert, que han provat diversos «Hitlers» fins a arribar a aquest, però que, efectivament, li agrada força com ho fa aquest noi, que es diu Clemens Alban. La dificultat és aconseguir que les persones triades puguin trobar el temps per assistir als rodatges. És per això que cal adaptar sovint els rodatges a la disponibilitat d'un o altre dels «models», per dir-ho en termes de Robert Bresson. Li pregunto com planteja el rodatge dels fragments de Fassbinder. Finalment, s'ha decidit per fer Fassbinder també únicament en alemany, com Goethe i Hitler, per tal de donar més unitat a tot el conjunt, i prescindir, per tant, de la idea inicial de fer alguns fragments en català. Ja ha rodat algunes seqüències, però encara no s'han passat al cinema. No cal dir que la incorporació de les imatges de Fassbinder dient cruament les seves opinions sobre l'Alemanya dels anys setanta i vuitanta del segle XX contrastaran vivament amb la visió més historicista de Goethe i Hitler. El conflicte dialèctic, històric, polític, estètic, sobre les diferents visions del món que expressen els textos escollits emergirà i enriquirà el film. Per als fragments de Fassbinder, l'Albert se serveix de l'edició francesa més completa de les entrevistes a Fassbinder, *Fassbinder: Par lui-même*:

En Harald Kimpel interpretant a Goethe. Foto: Jordi Mitjà

L'Albert i en Harald als boscos de Kassel. Foto: Jordi Mitjà

Entretiens (1969-1982) (2010), traduïdes de l'original alemany. No existeix traducció a l'espanyol. Respecte al muntatge final, segueix pensant a ordenar cronològicament els fragments, i alternar els tres personatges: Goethe, Hitler i Fassbinder...

En aquest mateix sopar, fem un repàs, ràpid i aproximat, amb l'Albert Serra i la Montse Triola, del total del material rodat i projectat. El 8 de juliol s'han enregistrat unes 55 hores i s'han projectat ja editades unes 38 hores. La previsió és que el 19 de juliol, quan s'haurà acabat la primera tanda de rodatge, s'hauran rodat unes 96 hores i s'hauran projectat unes 80 hores... Durant deu dies del mes d'agost, en una segona tongada de rodatge, es podrien registrar unes 20 hores més... Caldrà veure com avança el projecte...

Quedem per assistir l'endemà al matí, dilluns 9 de juliol, a partir de les 9 del matí, al rodatge de fragments de Hitler a la sala de reunions de la fàbrica Salzmänn. Vaig amb en Sebastian Vogler, la Marta de los Ríos i la Rosa Tharrats, en un cotxe, a recollir en Clemens Alban, que fa de Hitler, a les oficines de la DOCUMENTA. En Clemens m'explica que fa feines de producció i que ha col·laborat en diversos projectes, entre els quals una de les obres més colpidores que hem visitat, *12 Ballads for Huguenot House*, de Theaster Gates, una intervenció, en la línia de Gordon Matta-Clark, amb música de blues incorporada, dins l'edifici abandonat de la casa dels hugonots. Anem cap a la fàbrica Salzmänn, un magnífic edifici industrial de finals del segle XIX construït amb totxo vermell, situat als afores de Kassel. Pugem les escales de les oficines i anem al primer pis, on hi ha la sala de reunions que serveix de plató. Mentre l'Albert parla dins de la sala amb en Sebastian, el director artístic, de com plantejar la primera seqüència pel que fa als elements escenogràfics a utilitzar i com disposar l'espai, en Clemens, ajudat per la Rosa, es vesteix de Hitler, amb vestuari llogat d'època, a la sortida de l'escala, enmig del passadís. Poc després, mentre la Marta maquilla i col·loca el bigoti de Hitler a en Clemens, em fixo en una placa de fusta col·locada a la paret del replà del primer pis; té una inscripció que m'impresiona, recorda els treballadors de la fàbrica Salzmänn morts en la Primera Guerra Mundial: «DEM GEDENKEN UNSERER IM WELTKRIEG 1914-1918 GEFALLENEN». L'Albert m'explica que la sala de reunions pertany ara a un despatx d'arquitectes als quals s'ha llogat l'espai per al rodatge. M'assegura que li han confirmat que durant la Segona Guerra Mundial s'hi reunien els nazis i que a Salzmänn s'hi fabricava tela per al camuflatge de tancs. Tota de fusta, amb una gran taula llarga i cadires, la sala està decorada amb un estil vagament neoclàssic. Aquí i allà hi ha elements i objectes llogats, d'estil més o menys nazi, alguns amb la creu gammada, que serveixen d'*attrezzo* per a les seqüències de Hitler. La lectora es diu Judith Groth i és artista. L'Albert està molt content de com llegeix, amb un entusiasme i una precisió

que ajuden l'actor a dir el text que li arriba a l'orella amb una fluïdesa i una tranquil·litat sorprenents. La Judith també ha fet d'actriu al projecte; ha rodat algunes seqüències com a Goethe, una de les quals vaig veure al cine, i com a Fassbinder, que no he pogut veure... L'Albert repassa amb ella els fragments que cal llegir. Ella té el text alemany; l'Albert utilitza la traducció espanyola, el volum *Las conversaciones privadas de Hitler*, publicat per Crítica. Just abans de començar el rodatge, l'Albert decideix la situació de les càmeres i la il·luminació escollida, tot dialogant amb els tècnics. Aprofito per comentar la jugada amb en Jordi Mitjà, que està enregistrant amb la seva càmera i fent fotos amb el mòbil, i seiem a la banda contrària de la llarga taula on seu en Clemens, que es prepara per començar a dir el text. En un pla, parla mentre mira un mapa. En un altre pla, llegeix el diari. En una de les seqüències més llargues del matí, se li serveix un dinar. Tal com detalla el llibre, Hitler perorava sovint mentre dinava o sopava. En Roman Bayarri, que treballa en la producció, disfressat de cambrer, serveix els plats a en Clemens/Hitler, que mentre menja amb delicadesa va dient el text. Amb càmera fixa i, en aquest cas, amb una llum tènue, s'avança el rodatge sense gaires interrupcions i amb molt poques repeticions. A la una, en Clemens ha de marxar i s'acaba la sessió. A la tarda es reprendrà el rodatge de Hitler en un altre escenari, al teatre d'una escola reconstruïda de notable arquitectura racionalista, la Heinrich-Schütz-Schule, que s'utilitza també com a base per a guardar el material de rodatge i el vestuari, i on s'enregistren seqüències dels tres personatges.

Nosaltres també marxem; hem de tornar cap a Barcelona i fem un darrer àpat amb l'Albert i la Montse abans d'agafar el tren cap a Frankfurt. Parlem de les possibilitats i de les dificultats per poder projectar *Els tres porquets* a Barcelona. D'entrada, està descartada una projecció fragmentària; caldria que fos una projecció integral del film. D'altra banda, cal subtítular tot el film en català, o castellà, tenint en compte el cost que comporta la traducció de més de mil pàgines i la subtítulació de més de cent hores de pel·lícula. De moment, no hi ha els recursos econòmics, ni el temps, ni les possibilitats reals de fer-ho pròximament. Després de Kassel és probable que es pugui fer una projecció integral a París, amb subtítulació en francès, amb motiu de la *Carte blanche* que el Centre Georges Pompidou, el mes d'abril de 2013, ha proposat a Albert Serra. Pot ser una bona ocasió per veure *Els tres porquets*...

Al prefaci de l'edició del llibre *Hitler's Table Talks 1941-1944: His Private Conversations, Las conversaciones privadas de Hitler* (2004), en la traducció castellana, l'historiador anglès Hugh Trevor-Roper explica que Hitler havia explicitat que el seu propòsit era fer una mena d'antologia de la saviesa universal del Führer, semblant, segons ell mateix, al relat d'Eckermann de les converses amb Goethe. És possible que Albert Serra, en llegir el prefaci, a partir d'aquesta dada, pensés en un pro-

jecte que confrontés el pensament i les idees de Goethe i Hitler, servint-se d'aquests dos llibres. I que, alhora, pensés a introduir-hi un tercer personatge antagònic més contemporani, com Fassbinder. De fet, Àngel Quintana, a l'article «Qui tem el llop ferotge?» (*Cultura/s, La Vanguardia*, 6/6/2012), ja ens recorda això: «A la primavera del 2007, mentre es presentava *El cant dels ocells* a Canes, Albert Serra va començar a parlar d'un hipotètic projecte sobre Rainer W. Fassbinder. Volia intentar descriure la bulímia creativa de Fassbinder creant una correspondència entre la seva obra i centrant-se en els últims dies de la seva vida.»

Sigui quin sigui el resultat final de la dialèctica que s'estableixi entre els fragments dedicats a Goethe, Hitler i Fassbinder, tant en l'aspecte visual com en el discurs intel·lectual i conceptual, és clar que el llibre d'Eckermann té una qualitat literària que els altres textos no tenen. José Muñoz Millanes, al pròleg de l'edició catalana de les *Converses amb Goethe en els darrers anys de la seva vida*, en la traducció de Jaume Bofill i Ferro (1994), ens recorda com el llibre era estimat per Benjamin o per Nietzsche, que el va considerar com «el millor llibre alemany que mai ha existit». En el cas de les converses de Hitler, és la repetició fins a l'absurd de les seves idees i opinions extremes el que acaba convertint el seu discurs en un deliri sense fi. Sens dubte, el més imprevisible és l'impacte i el contrast que pugui fer dins del conjunt la selecció final que en Serra pugui fer de les entrevistes amb Fassbinder.

El fet que Albert Serra sigui l'únic representant català i espanyol, juntament amb Dora García, a la DOCUMENTA (13) ha permès que el projecte d'*Els tres porquets* hagi tingut un ressò prou important entre nosaltres; si més no, en la comunitat artística i cinematogràfica. Desconeixem la recepció que el projecte té i tindrà en el context de la DOCUMENTA i en el marc general de la cultura alemanya. Tenint en compte que el film és íntegrament en alemany i pensat específicament per a un context alemany, caldrà veure com és rebut per la crítica i el públic alemanys. Serà interessant de veure la recepció que el projecte pot tenir a París. No endebades, és a França on Albert Serra ha assolit la màxima atenció i el més gran ressò internacional.

En tot cas, la presència d'Albert Serra a la DOCUMENTA (13) haurà estat ben rellevant. Per a molts, malgrat tot, invisible, si no han vist alguna projecció. Però l'obra romandrà i es projectarà en el futur. Al meu entendre, potser juntament amb la presència i l'obra de l'artista i ballarí Tino Sehgal, el grup del qual interpretava a les fosques una al·lucinant i colpidora *performance* a la sala de noces del Grand City Hotel Hessenland, tocant la Casa dels Hugonots, el projecte d'Albert Serra haurà estat un dels més radicals i extrems d'aquesta edició. De l'obra invisible de Tino Sehgal en quedaran unes sensacions i experiències memorables; del film d'Albert Serra en quedarà una obra excepcional de més de cent hores per al futur...

L'Albert els darrers dies del rodatge dels tres porquets. Foto: Jordi Mitjà

Sens dubte, el fet més important és que el projecte hagi estat possible, que s'hagi pogut realitzar i que esdevingui una realitat inabastable. No oblidem que darrere aquest projecte quimèric hi ha una reflexió profunda sobre la necessitat de conèixer, debatre, actualitzar i renovar amb intel·ligència, sense prejudicis, amb esperit crític, amb total llibertat i exigència, el llegat cultural occidental, alemany, europeu, universal. Darrere la faula, darrere la metàfora, darrere el joc de llenguatge que Albert Serra introdueix en referir-se irònicament a Goethe, Hitler i Fassbinder com *Els tres porquets*, hi ha també, és clar, una reflexió moral i ètica, i cal pensar quina mena de casa estem construint, quina mena de casa volem construir; quina mena de societat i de cultura estem construint, volem construir, al segle XXI. ☾

[Mataró, agost 2012]

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- DIVERSOS AUTORS, *Correspondencia(s), Correspondence(s), Correspondance(s)*, José Luis Guerin, Jonas Mekas, Albert Serra, Lisandro Alonso, Isaki Lacuesta, Naomi Kawase, Jaime Rosales, Wang Bing, Fernando Eimbcke, So Yong Kim, edició en DVD (inclou el film *El senyor ha fet en mi meravelles*, d'Albert Serra, i el llibre catàleg de l'exposició *Todas las cartas: Correspondencias filmicas*), Barcelona, Intermedio / CCCB, 2011.
- *LUMA Award 2011: Prix LUMA 2011*, Arles, LUMA Foundation / Mousse Publishing, 2011.
- *DOCUMENTA (13): Das Begleitbuch / The Guidebook*, Ostfildern, documenta and Museum Fridericianum Veranstaltungs-GmbH / Hatje Cantz Verlag, 2012.
- *DOCUMENTA (13): Das Buch der Bücher / The Book of Books*, Ostfildern, documenta and Museum Fridericianum Veranstaltungs-GmbH / Hatje Cantz Verlag, 2012.
- ECKERMANN, Johann Peter, *Converses amb Goethe en els darrers anys de la seva vida*, traducció i introducció de J. Bofill i Ferro, pròleg de J. Muñoz Millanes, edició a cura de R. M. Bofill, Barcelona, Columna, 1994.
- *Conversaciones con Goethe*, edició de Rosa Sala Rose, Barcelona, Acantilado, 2005.
- FASSBINDER, Rainer Werner, *La anarquía de la imaginación: Entrevistas, ensayos y notas*, traducció de R. S. Carbó, pròleg de Domènec Font, Barcelona / Buenos Aires, Ediciones Paidós, 2002.
- *Fassbinder par lui-même: Entretiens (1969-1982)*, edició establerta i presentada per Robert Fischer, prefaci de Frédéric Strauss, París, Rainer Werner Fassbinder Foundation / G3J Éditeur, 2010.

- FONTCUBERTA, Joan, *La cámara de Pandora: La fotografía después de la fotografía*, Barcelona, Gustavo Gili, 2010.
- «Manifest postfotogràfic», *Cultura/s, La Vanguardia*, 11/5/2011.
- PÈRE, Olivier, «LA/AS, pensée sauvage et minimalisme grandiose», en el llibre catàleg de l'exposició *Todas las cartas: Correspondencias filmicas*, Barcelona, Intermedio / CCCB, 2011, pp. 364-374.
- QUINTANA, Àngel, «Qui tem el llop ferotge?», *Cultura/s, La Vanguardia*, 6/6/2012.
- SERRA, Albert, *Honor de cavalleria / El cant dels ocells*, edició dels films en DVD, acompanyada del llibre *Honor de cavalleria: Plano a plano* per Albert Serra, Barcelona, Intermedio, 2010.
- *Llibre Andergraun*, amb fotografies de Román Yñán, Barcelona, Standard Books, 2010.
- «*The Three Little Pigs* (Working Title) 09/10/2011: Project Proposal by Albert Serra Juanola», en *DOCUMENTA (13): Das Begleitbuch / The Guidebook*, Ostfildern, documenta and Museum Fridericianum Veranstaltungs-GmbH / Hatje Cantz Verlag, 2012, p. 367.
- «Entre el somni i la història», en la sèrie «Cròniques des de Kassel», *Cultura/s, La Vanguardia*, 20/6/2012.
- «Representar Hitler», en la sèrie «Cròniques des de Kassel», *Cultura/s, La Vanguardia*, 27/6/2012.
- «Per fi, Salvador Dalí», en la sèrie «Cròniques des de Kassel», *Cultura/s, La Vanguardia*, 4/7/2012.
- «Fassbinder», en la sèrie «Cròniques des de Kassel», *Cultura/s, La Vanguardia*, 11/7/2012.
- «Consideracions teòriques», en la sèrie «Cròniques des de Kassel», *Cultura/s, La Vanguardia*, 25/7/2012.
- «Els actors», en la sèrie «Cròniques des de Kassel», *Cultura/s, La Vanguardia*, 8/8/2012.
- TREVOR-ROPER, Hugh, «Prefacio a esta edición», en *Las conversaciones privadas de Hitler*, introducció de Hugh Trevor-Roper, Barcelona, Crítica, 2004 (2a ed., 2008), p. VIII.